

Αγαπητοί φίλοι.

Πρέπει να μάθουμε την ιστορία μας, γράφει ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Τασούλας.

Στον εορτασμό του ελληνικού προξενείου, οι παρευρισκόμενοι είχαν την ευκαιρία να μάθουν από έναν ιστορικό ποια ήταν η συμβολή των κατοίκων της Στουτγάρδης και της Βυρτεμβέργης γενικότερα στον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων. Μέσα σε περίπου δεκαπέντε λεπτά, ο Dr Wolfgang Mährle περιέγραψε τη δεκαετή (1821-1830) οικονομική και ηθική υποστήριξη που παρείχε ο λαός της Βυρτεμβέργης στον αγωνιζόμενο ελληνικό λαό. Σήμερα, σχεδόν 100.000 Έλληνες ζουν στη Βάδη-Βυρτεμβέργη. Εκατοντάδες χιλιάδες έχουν έρθει και φύγει από το 1960. Η γνώση τέτοιων ιστορικών γεγονότων είναι πολύτιμη για τη συνύπαρξη Γερμανών και Ελλήνων στη Στουτγάρδη και τη Βάδη-Βυρτεμβέργη. Ήταν σοφή απόφαση του προξενείου να προσκαλέσει τον ιστορικό αυτό ως ομιλητή.

Για το λόγο αυτό, μετέφρασα την ομιλία του Dr. Mährle και τη διαβίβασα σε πολλούς Έλληνες και Γερμανούς. Μετά από συνεννόηση με τον Dr. Wolfgang Mährle, θα ενσωματώσω την ομιλία του στο βιβλίο μου ως μέρος της «ελληνικής» ιστορίας.

Καλό διάβασμα.

Κώστας Καρράς .

Liebe Freundinnen und Freunde.

Wir müssen unsere Geschichte lernen, schreibt uns der griechische Staatspräsident Konstantinos Tasoulas.

Bei der Feier des griechischen Konsulats hatten die Anwesenden die Gelegenheit, von einem Historiker zu erfahren, welchen Beitrag die Stuttgarter und die Württemberger im Allgemeinen zum griechischen Befreiungskampf geleistet haben. Dr. Wolfgang Mährle schilderte in etwa fünfzehn Minuten die zehnjährige (1821-1830) finanzielle und moralische Unterstützung des kämpfenden griechischen Volkes durch die württembergische Bevölkerung. Heute leben fast 100.000 Griechen in Baden-Württemberg. Seit 1960 sind Hunderttausende gekommen und wieder gegangen. Für das Zusammenleben von Deutschen und Griechen in Stuttgart und in Baden-Württemberg ist das Wissen um solche historischen Ereignisse wertvoll. Es war eine kluge Entscheidung des Konsulats, diesen Historiker als Redner einzuladen.

Aus diesem Grund habe ich die Rede von Dr. Mährle übersetzt und an viele Griechen und Deutsche weitergeleitet. Nach Rücksprache mit Dr. Wolfgang Mährle werde ich seine Rede als Teil der „griechischen“ Geschichte in mein Buch integrieren.

Viel Spaß beim Lesen

Konstantin Karras.

Εορτασμός της Ελληνικής Εθνικής Ημέρας στις 26 Μαρτίου 2025 στα Κεντρικά Κρατικά Αρχεία της Στουτγάρδης

Η Βυρτεμβέργη και η ίδρυση του ελληνικού εθνικού κράτους 1821-1832

Dr. Wolfgang Mährle

Προς τους συμπατριώτες μου Γερμανούς!

Η υπόθεση της Ελλάδας έχει προκαλέσει τόση συμπάθεια στον γερμανικό λαό, ώστε μεγάλος αριθμός ανθρώπων από όλες τις τάξεις και τις περιοχές της Γερμανίας προσφέρθηκε ανεπιθύμητα να υποστηρίξει ενεργά την υπόθεση αυτή, εν μέρει με άμεση βοήθεια και εν μέρει με οικονομικές συνεισφορές.

Αγαπητή Γενική Πρόξενος Κεχρή,

κυρίες και κύριοι,

αγαπητοί προσκεκλημένοι,

το παρατιθέμενο κείμενο είναι η αρχή μιας έκκλησης που ο καθηγητής Wilhelm Traugott Krug από τη Λειψία κυκλοφόρησε στα κρατίδια της Γερμανικής Συνομοσπονδίας στις αρχές Αυγούστου 1821. Τέσσερις μόλις μήνες μετά την έναρξη της ελληνικής επανάστασης, η έκκληση ζητούσε τη δημιουργία γερμανικών οργανώσεων βοήθειας προς την Ελλάδα. Ο Krug περιέγραφε τον σκοπό αυτών των οργανώσεων βοήθειας ως εξής:

«Σκοπός των οργανώσεων αυτών θα ήταν να συγκεντρώσουν εθελοντικές χρηματικές εισφορές για να στηρίξουν τους νέους εκείνους που θέλουν να λάβουν μέρος στον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας από την τουρκική κυριαρχία και να τους παράσχουν τα μέσα για να πραγματοποιήσουν το ευγενές τους σχέδιο. Εάν, όπως αναμένεται, οι εισφορές ήταν αρκετά σημαντικές, θα μπορούσε επίσης να δημιουργηθεί ένα ταμείο στήριξης για τις ελληνικές οικογένειες που χάνουν την περιουσία και τους τροφοδότες τους σε αυτόν τον αγώνα.

Η έκκληση του καθηγητή Krug δημοσιεύθηκε στις 11 Αυγούστου 1821 στην «Schwäbischer Merkur» και στην «Neckar-Zeitung», τις σημαντικότερες εφημερίδες της Βυρτεμβέργης εκείνη την εποχή. Η δημοσίευση της έκκλησης του Krug σηματοδότησε την έναρξη μιας πολυετούς υποστήριξης του ελληνικού αγώνα για ελευθερία από ιδιώτες της Βυρτεμβέργης που θεωρούσαν τους εαυτούς τους φιλέλληνες. Η βοήθεια αυτή ήταν εμπνευσμένη από την εξιδανίκευση του ελληνικού πολιτισμού, η οποία είχε εξαπλωθεί στην Κεντρική Ευρώπη από τον 18ο αιώνα - για παράδειγμα μέσω των έργων των Winckelmann, Schiller, Goethe και Hölderlin.

Στη συνέχεια, θα ήθελα να σκιαγραφήσω τη δέσμευση των φίλων της Ελλάδας στη Βυρτεμβέργη, ιδίως εκείνων της Στουτγάρδης. Ποιοι ήταν οι σβαβικοί

υποστηρικτές της ελληνικής ανεξαρτησίας από την Οθωμανική Αυτοκρατορία; Πώς οργανώθηκαν οι φίλοι της Ελλάδας; Ποιους στόχους επεδίωκαν και ποια μέτρα έλαβαν; Και τέλος, ποια ήταν τα αποτελέσματα της δέσμευσης των Σβάβων στις πολιτικές προσπάθειες των Ελλήνων;

Η έκκληση του καθηγητή Krug έπεσε αμέσως σε γόνιμο έδαφος στη Βυρτεμβέργη. Ήδη στις 14 Αυγούστου 1821, τρεις ημέρες μετά τη δημοσίευση της έκκλησης, συγκεντρώθηκαν περισσότεροι από 50 υποστηρικτές της ελληνικής ανεξαρτησίας και εξέλεξαν μια προσωρινή επιτροπή για να προετοιμάσει την ίδρυση ενός συλλόγου. Αυτό έγινε τελικά στις 13 Σεπτεμβρίου. Ο σύλλογος της Στουτγάρδης ήταν έτσι η πρώτη οργάνωση βοήθειας για την Ελλάδα στη Γερμανική Συνομοσπονδία. Τις εβδομάδες και τους μήνες που ακολούθησαν, αναπτύχθηκε στα γερμανικά κρατίδια ένα δίκτυο οργανώσεων υποστήριξης των φιλοδοξιών του ελληνικού έθνους για ανεξαρτησία, αν και σε διαφορετικό βαθμό.

Οι φιλέλληνες που οργανώθηκαν στο «Hilfsverein» της Στουτγάρδης προέρχονταν κυρίως από τη φιλελεύθερη μορφωμένη και εύπορη μεσαία τάξη. Η πλειονότητα ήταν ακαδημαϊκοί, πολλοί από αυτούς δημόσιοι υπάλληλοι, δηλαδή άνθρωποι των οποίων τα δικαιώματα πολιτικής συμμετοχής ήταν περιορισμένα λόγω του ειδικού εκλογικού νόμου της Βυρτεμβέργης. Ο μέσος όρος ηλικίας των Φίλων της Ελλάδας ήταν κάτω των 40 ετών, οπότε έτειναν να είναι νεότερα άτομα που οργανώθηκαν στο Hilfsverein. Στα μέλη του συλλόγου περιλαμβάνονταν ορισμένες εξέχουσες προσωπικότητες, όπως ο Ludwig Uhland, ο Gustav Schwab και ο Friedrich List. Ένας κατάλογος των μελών της ένωσης της Στουτγάρδης εκτίθεται στο φουαγιέ μαζί με άλλα έγγραφα.

Στη Βυρτεμβέργη, μια οργάνωση βοήθειας για την Ελλάδα δεν δημιουργήθηκε μόνο στη Στουτγάρδη. Σύλλογοι ιδρύθηκαν και σε πολλά άλλα μέρη, όπως στο Tübingen, στο Ulm, στο Herrenberg, στο Spaichingen, στο Urach, στο Ludwigsburg, στο Schorndorf, στο Öhringen, στο Heilbronn και στο Balingen. Σε άλλους δήμους, άτομα εμφανίστηκαν ως υποστηρικτές του ελληνικού αγώνα για ελευθερία χωρίς να ιδρύσουν επίσημα κάποιο σύλλογο. Συνολικά, στη Βυρτεμβέργη σχηματίστηκε ένα πανεθνικό δίκτυο συμπαθούντων και υποστηρικτών της Ελλάδας, αν και δεν ήταν παντού εξίσου πυκνό. Ωστόσο, ο σύλλογος της Στουτγάρδης κατέστη ιδιαίτερα σημαντικός μεταξύ των οργανώσεων βοήθειας. Θεωρήθηκε από τις υπόλοιπες οργανώσεις ως ο «κεντρικός σύλλογος» της Βυρτεμβέργης και συντόνιζε τη βοήθεια προς την Ελλάδα.

Οι οργανώσεις αρωγής στη Βυρτεμβέργη, αλλά και στα άλλα γερμανικά κρατίδια, δραστηριοποιήθηκαν κυρίως μετά την ίδρυσή τους μέχρι το 1828. Όταν ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο πρώτος κυβερνήτης του ελληνικού κράτους, ανέλαβε τα καθήκοντά του μετά την αποφασιστική μάχη του Ναβαρίνου στις 27 Οκτωβρίου 1827, οι στόχοι του συλλόγου θεωρήθηκαν ότι είχαν επιτευχθεί.

Στα χρόνια της ύπαρξής τους, οι δραστηριότητες των συλλόγων διέπονταν από σαφείς κύκλους. Μετά από ένα έντονο ενδιαφέρον για την τύχη των Ελλήνων κατά τα έτη 1821 έως 1823, το ενδιαφέρον και η υποστήριξη μειώθηκαν τα επόμενα

χρόνια. Μετά από δραματικές ήττες των Ελλήνων από τον τουρκικό στρατό, ένα νέο κύμα προθυμίας για βοήθεια ξεκίνησε από το 1826.

Οι συνθήκες-πλαίσιο για τις δραστηριότητες των οργανώσεων βοήθειας που είχαν δημιουργηθεί για να υποστηρίξουν τον ελληνικό αγώνα για ελευθερία στα κράτη της Γερμανικής Συνομοσπονδίας διέφεραν. Οι κυβερνήσεις των μεγαλύτερων κρατών, και κυρίως η κυβέρνηση της ηγετικής δύναμης Αυστρίας, απέρριπταν τις εθνικές και φιλελεύθερες ανησυχίες που διακινούσαν οι οργανώσεις βοήθειας προς την Ελλάδα.

2

Ο Αυστριακός καγκελάριος Κλέμενς Πρίγκιπας φον Μέτερνιχ ενδιαφερόταν για τη διατήρηση του status quo στην Ευρώπη και ως εκ τούτου αντιτάχθηκε στη στήριξη των Ελλήνων, επικαλούμενος την αρχή της νομιμότητας. Η στάση του Μέτερνιχ κωδικοποιήθηκε στο Συνέδριο των Μονάρχων στη Βερόνα το φθινόπωρο/χειμώνα του 1822. Δικαιολογούνταν, μεταξύ άλλων, από το γεγονός ότι η Ελληνική Επανάσταση αποτελούσε μέρος μιας σειράς επαναστατικών κινημάτων στην Ισπανία και στην ιταλική χερσόνησο το 1820 και το 1821.

Η ακτίνα δράσης των φίλων των Ελλήνων στη Βυρτεμβέργη ήταν μεγαλύτερη από ό,τι σε άλλα κράτη, όπως η Αυστρία, η Πρωσία και η Βαυαρία, όπου οι οργανώσεις αρωγής είχαν κατασταλεί. Η συγκριτικά μετριοπαθής στάση του βασιλιά Γουλιέλμου Α' φαίνεται από ένα σημείωμα του υπουργού Δικαιοσύνης, Eugen Freiherr von Maucner, με ημερομηνία 27 Αυγούστου 1821, δηλαδή την εποχή που ιδρύθηκε ο Σύλλογος Αρωγής της Στουτγάρδης. Σε αυτό αναφέρεται:

«Η Αυτού Βασιλική Μεγαλειότης θεωρεί στο θέμα αυτό [δηλ. τη βοήθεια προς τους Έλληνες] ότι η συλλογή εισφορών για τη στήριξη των Ελλήνων πρέπει να θεωρηθεί ως ιδιωτική υπόθεση και θα την αγνοήσει ακόμη και αν μεμονωμένα άτομα αισθάνονται ότι καλούνται να στηρίξουν την υπόθεση των Ελλήνων με προσωπική συμμετοχή. Ωστόσο, δεν θα παραδεχθούν ποτέ ότι υπάρχουν ενώσεις στη Βυρτεμβέργη που αποσκοπούν στην οργάνωση επίσημων εκκλήσεων για τον τελευταίο σκοπό.

Η μετριοπαθής στάση της κυβέρνησης της Βυρτεμβέργης επέτρεψε στον Σύλλογο Βοήθειας της Στουτγάρδης να κατακτήσει εξέχουσα θέση στο ομοσπονδιακά οργανωμένο φιλελληνικό κίνημα της Κεντρικής Ευρώπης δίπλα στους συλλόγους του Ντάρμστατ και της Ζυρίχης. Μεταξύ 1821 και 1825, ο σύλλογος ήταν η οικονομικά ισχυρότερη οργάνωση φίλων της Ελλάδας στις γερμανόφωνες χώρες. Εκτός από τις δωρεές ύψους περίπου 20.000 γκιλντενιών από τη Βυρτεμβέργη, έλαβε επίσης δωρεές συνολικού ύψους περίπου 10.000 γκιλντενιών από άλλα κράτη της Γερμανικής Συνομοσπονδίας. Συνολικά, ο σύλλογος της Στουτγάρδης εισέπραττε μέχρι το 1825 σχεδόν το ένα τρίτο του συνόλου των φιλελληνικών εσόδων στα γερμανικά κρατίδια και την Ελβετία. Αν συγκρίνει κανείς τον όγκο των δωρεών με τον αντίστοιχο αριθμό των κατοίκων, η Βυρτεμβέργη, μαζί με το Μεγάλο Δουκάτο της Έσσης, κατέλαβε την πρώτη θέση μεταξύ των κρατιδίων της

Γερμανικής Συνομοσπονδίας κατά τα έτη μετά το 1821. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με τα μέλη των συλλόγων, οι δωρητές στη Βυρτεμβέργη, όπως και αλλού, δεν ανήκαν στις μορφωμένες και εύπορες μεσαίες τάξεις, αλλά κινητοποιούσαν πλατιά τμήματα του πληθυσμού για την ελληνική υπόθεση.

Οι δωρεές που συγκέντρωσαν οι οργανώσεις βοήθειας χρησιμοποιήθηκαν για την αποστολή τροφίμων, ρουχισμού, όπλων και πολεμικού υλικού στην Ελλάδα. Ωστόσο, ο κεντρικός στόχος των οργανώσεων κατά τα πρώτα χρόνια της ύπαρξής τους ήταν η άμεση στρατιωτική βοήθεια. Οι στρατιώτες έπρεπε να στρατολογηθούν, να εξοπλιστούν και να σταλούν στο πεδίο της μάχης. Από την αρχή, ο Σύλλογος Βοήθειας της Στουτγάρδης διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στην οργάνωση της στρατιωτικής υποστήριξης των Ελλήνων, η οποία ήταν δυνατή μόνο κρυφά λόγω της κυβερνητικής αντίστασης. Η καίρια αυτή θέση αντανακλάται, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι τον Σεπτέμβριο του 1822 πραγματοποιήθηκε στη βασιλική έδρα της Βυρτεμβέργης διάσκεψη των σημαντικότερων νοτιοδυτικογερμανικών και ελβετικών οργανώσεων αρωγής για την Ελλάδα. Στο συνέδριο αυτό υιοθετήθηκε η ιδέα μιας «Γερμανικής Λεγεώνας» για τον ελληνικό αγώνα για ελευθερία, η οποία είχε ήδη αναπτυχθεί από τρεις εμπνευστές την άνοιξη του 1821.

Υπό την καθοδήγηση του συλλόγου της Στουτγάρδης, οι γερμανικές, ελβετικές και γαλλικές ενώσεις βοήθειας για την Ελλάδα δημιούργησαν ήδη από το φθινόπωρο του 1821 μια διαδρομή ταξιδιού με σταθμούς ανεφοδιασμού για τους εθελοντές μαχητές. Η διαδρομή οδηγούσε από το Ντάρμστατ μέσω Στουτγάρδης, Ζυρίχης, Γενεύης και Λυών στη Μασσαλία, όπου οι πολεμιστές επιβιβάζονταν σε πλοία με προορισμό την Ελλάδα. Η Μασσαλία επιλέχθηκε ως αφετηρία της αποστολής, επειδή τα λιμάνια της Αυστρίας και της Ιταλίας δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη μεταφορά στρατιωτών για πολιτικούς λόγους.

Μεταξύ 1821 και 1825, σχεδόν 300 εθελοντές ταξίδεψαν από την επικράτεια της Γερμανικής Συνομοσπονδίας στην Ελλάδα με σημαντική υποστήριξη από τις νοτιοδυτικογερμανικές ενώσεις βοήθειας. Οι φιλελληνικά εμπνευσμένοι ιδεαλιστές ήταν μειοψηφία μεταξύ αυτών των εθελοντών. Η πλειονότητα ήταν μέλη της κατώτερης μεσαίας τάξης που αναζητούσαν την τύχη τους στην Ελλάδα για οικονομικούς λόγους.

Ο πιο γνωστός στρατιώτης της Βυρτεμβέργης που έλαβε μέρος στον ελληνικό αγώνα για την ελευθερία ήταν ο πρώην στρατηγός Karl Graf von Normann-Ehrenfels. Ο γιος του υφυπουργού της Βυρτεμβέργης Philipp Christian Graf von Normann Ehrenfels είχε αρχικά διαγράψει λαμπρή στρατιωτική καριέρα. Ωστόσο, αφού άλλαξε γραμμή μετώπου με την ταξιαρχία που διοικούσε κατά τη διάρκεια της μάχης της Λειψίας το 1813, παρά τις διαταγές, έχασε τη θέση του στον στρατό της Βυρτεμβέργης και μάλιστα αναγκάστηκε να ζήσει για ένα διάστημα εκτός της χώρας. Για τον κόμη Νόρμαν, όπως και για πολλούς Γερμανούς εθελοντές, η ευκαιρία να πολεμήσει στην Ελλάδα ήταν μια ευκαιρία να δώσει στη δική του ζωή μια θετική τροπή. Στην Ελλάδα, ο πρώην στρατηγός εντάχθηκε στον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, τον πρώτο πρόεδρο της προσωρινής κυβέρνησης, και έγινε

επιτελάρχης του. Ο Νόρμαν κατάφερε να επιτύχει κάποιες επιτυχίες, αλλά δεν μπόρεσε να αποτρέψει την ήττα των Ελλήνων στη μάχη του Πέτα τον Ιούλιο του 1822. Λίγους μήνες αργότερα, ο Νόρμαν υπέκυψε σε τυφοειδή πυρετό.

Οι δραστηριότητες της Οργάνωσης Βοήθειας της Στουτγάρδης για την Ελλάδα ήταν πιο αποτελεσματικές κατά τα έτη 1821 έως 1824. Στα χρόνια μετά το 1826, όταν η προσήλωση στον ελληνικό αγώνα για ελευθερία στα κράτη της Γερμανικής Συνομοσπονδίας γνώρισε νέα ανάκαμψη, εμφανίστηκαν νέα κέντρα βοήθειας προς την Ελλάδα. Οι μεγαλύτερες δωρεές προέρχονταν πλέον από την Πρωσία, τη Σαξονία και τη Βαυαρία. Τα κονδύλια δεν χρησιμοποιούνταν πλέον για στρατιωτικούς σκοπούς, αλλά κυρίως για ανθρωπιστικά προγράμματα.

Ο νοτιοδυτικογερμανικός φιλελληνισμός στη δεκαετία του 1820 ήταν ένα κοινωνικό κίνημα που χαρακτηριζόταν από εθνικές και φιλελεύθερες πολιτικές αρχές, το οποίο κατάφερε να οργανωθεί και να κινητοποιήσει πλατιά τμήματα του πληθυσμού. Από την άποψη αυτή, οι σύλλογοι αρωγής αποτελούν μια σημαντική πτυχή της γερμανικής ιστορίας στην εποχή της παλινόρθωσης. Τι όφελος όμως είχαν οι δραστηριότητες των οργανώσεων αρωγής για τη διαμόρφωση του ελληνικού εθνικού κράτους; Μπορούμε να πούμε ότι τα προγράμματα στρατιωτικής βοήθειας είχαν περιορισμένη σημασία. Οι λίγες εκατοντάδες Γερμανοί εθελοντές που πολέμησαν στην Ελλάδα δεν έκαναν καμία διαφορά από στρατιωτική άποψη.

4

Οι φιλέλληνες της νοτιοδυτικής Γερμανίας και οι συνοδοιπόροι τους σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες ήταν πιο σημαντικοί από μια άλλη άποψη. Μέσω της έντονης παρουσίας τους στα μέσα ενημέρωσης, γεγονός που εξηγεί και τη μεγάλη επιτυχία των εκστρατειών συγκέντρωσης χρημάτων, δημιούργησαν μια δημόσια σφαίρα που όχι μόνο επέφερε αλλαγή της εσωτερικής πολιτικής σε πολλά κράτη, όπως η Πρωσία και η Βαυαρία, αλλά επηρέασε μεσοπρόθεσμα και τη διεθνή διπλωματία. Σε μια απόκλιση από τις αποφάσεις του Συνεδρίου των Μονάρχων στη Βερόνα το 1822, οι μεγάλες δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας επενέβησαν στην ελληνοτουρκική σύγκρουση με δικά τους στρατεύματα από το 1827 και τελικά βοήθησαν το ελληνικό κίνημα ανεξαρτησίας να φτάσει στη νίκη. Το 1830, η κυριαρχία της Ελλάδας επιβεβαιώθηκε επίσημα με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου.

Από τη σκοπιά της Βυρτεμβέργης, η διαδικασία ίδρυσης του ελληνικού εθνικού κράτους είχε ακόμη έναν μικρό επίλογο. Ένας από τους υποψηφίους για τον ελληνικό θρόνο από το 1830 ήταν ο πρίγκιπας Παύλος, αδελφός του βασιλιά Γουλιέλμου Α΄ της Βυρτεμβέργης, ο οποίος ζούσε στο Παρίσι. Ο πρίγκιπας Παύλος είχε πιθανότατα θέσει τον εαυτό του ως υποψήφιο και σκόπευε να βολιδοσκοπήσει τις πιθανότητές του στο Λονδίνο το καλοκαίρι του 1830. Όταν ο Γουλιέλμος έμαθε για τις φιλοδοξίες του αδελφού του, έδωσε σαφείς οδηγίες στον απεσταλμένο της Βυρτεμβέργης στο Λονδίνο, τον κόμη Mandelsloh:

Δεδομένου ότι ο πρίγκιπας ξεκίνησε αυτή τη διαπραγμάτευση χωρίς την προηγούμενη γνώση και εξουσιοδότηση του βασιλιά, η Αυτού Μεγαλειότης ήταν απρόθυμη να ικανοποιήσει το ανανεωμένο αίτημά του να πάρει μαζί του στο Λονδίνο για αυτή τη διαπραγμάτευση τον βασιλικό επιτετραμμένο στο Παρίσι, τον κ. von Meerheim, και στο ίδιο πνεύμα σας αναθέτει να αρνηθείτε με τον κατάλληλο τρόπο κάθε πιθανό αίτημα του Πρίγκιπα να συνεργαστείτε με οποιονδήποτε τρόπο σε αυτή τη διαπραγμάτευση, καθώς η Αυτού Μεγαλειότητα δεν μπορεί να θεωρήσει σκόπιμο για τη θέση σας να λάβετε μέρος σε αυτή τη διαπραγμάτευση στην παρούσα κατάστασή σας.

Η υποψηφιότητα του πρίγκιπα Παύλου της Βυρτεμβέργης για τον ελληνικό θρόνο, που ξεκίνησε χωρίς την υποστήριξη του βασιλικού οίκου, δεν είχε καμία τύχη. Όταν η κατάσταση στην Ελλάδα έγινε ασταθής μετά τη δολοφονία του πρώτου κυβερνήτη, του Ιωάννη Καποδίστρια, τον Οκτώβριο του 1831, η ελληνική Εθνοσυνέλευση εξέλεξε τον Βαυαρό πρίγκιπα Όθωνα ως πρώτο βασιλιά της Ελλάδας την άνοιξη του 1832.

(es folgt: Die offizielle Rede in Deutsch)

Feier des Griechischen Nationalfeiertags am 26. März 2025 im Hauptstaatsarchiv Stuttgart

Württemberg und die Gründung des griechischen Nationalstaats 1821-1832

Dr. Wolfgang Mährle

An meine Deutschen Mitbürger!

Die Sache Griechenlands hat im Deutschen Volke so viel Theilnahme erfunden, daß unaufgefordert eine Menge von Personen aus allen Ständen und Gegenden Deutschlands sich erboten hat, jene Sache thätig zu unterstützen, theils durch unmittelbaren Beistand, theils durch GeldBeiträge.

Sehr geehrte Frau Generalkonsulin Kechri,

meine sehr geehrten Damen und Herren,

liebe Gäste,

der zitierte Text bildet den Anfang eines Aufrufes, den der Leipziger Professor Wilhelm Traugott Krug Anfang August 1821 in den Staaten des Deutschen Bundes in Umlauf brachte. Der Appell forderte gut vier Monate nach dem Beginn der griechischen Revolution zur Bildung Deutscher Hilfsvereine für Griechenland auf.

Krug beschrieb den Zweck dieser Hilfsvereine mit folgenden Worten:

Diese Vereine hätten den Zweck, freiwillige Beiträge an Geld zur Unterstützung solcher junger Männer, welche an dem Kampfe für Griechenlands Befreiung von der Türkischen ZwingHerrschaft Theil nehmen wollen, zu sammeln und ihnen Mittel und Wege zur Ausführung ihres edlen Vorhabens an die Hand zu geben. Fielen die Beiträge, wie zu erwarten, ansehnlich genug aus, so ließe sich zugleich ein Unterstützungs-Fond für Griechische Familien, die in diesem Kampf ihr Eigentum und ihre Versorger verlieren, bilden.

Der Aufruf von Professor Krug wurde am 11. August 1821 im „Schwäbischen Merkur“ und in der „Neckar-Zeitung“, den damals wichtigsten Zeitungen in Württemberg, publiziert. Die Veröffentlichungen des Krugschen Appells bildeten den Auftakt zu einer mehrjährigen Unterstützung des griechischen Freiheitskampfes durch Privatpersonen aus Württemberg, die sich selbst als Philhellenen verstanden. Diese Hilfeleistungen waren inspiriert von der Idealisierung der griechischen Kultur, die in Mitteleuropa seit dem 18. Jahrhundert – etwa durch die Werke Winckelmanns, Schillers, Goethes und Hölderlins – Verbreitung gefunden hatte.

Im Folgenden möchte ich das Engagement der württembergischen, vor allem der Stuttgarter Griechenfreunde in groben Strichen skizzieren. Wer waren die schwäbischen Unterstützer der griechischen Unabhängigkeit vom Osmanischen Reich? Wie waren die Griechenfreunde organisiert? Welche Ziele verfolgten sie und 1 welche Maßnahmen wurden ergriffen? Und schließlich: Welche Ergebnisse zeitigte das schwäbische Engagement für die politischen Bestrebungen der Griechen?

Der Aufruf von Professor Krug fiel in Württemberg unmittelbar auf fruchtbaren Boden. Bereits am 14. August 1821, also drei Tage nach der Publikation des Appells, versammelten sich mehr als 50 Unterstützer der griechischen Unabhängigkeit und wählten einen provisorischen Ausschuss, der eine Vereinsgründung vorbereiten sollte. Diese erfolgte schließlich am 13. September. Der Stuttgarter Verein war damit im Deutschen Bund der erste Hilfsverein für Griechenland. In den folgenden Wochen und Monaten bildete sich in den deutschen Staaten ein – freilich unterschiedlich dichtes – Netz an Unterstützungsorganisationen für die Unabhängigkeitsbestrebungen der griechischen Nation aus.

Die in Stuttgart im „Hilfsverein“ organisierten Philhellenen entstammten hauptsächlich dem liberalen Bildungs- und Besitzbürgertum. In der Mehrzahl handelte es sich um Akademiker, vielfach um Staatsdiener, demnach um Personen, deren politische Mitwirkungsrechte aufgrund des spezifischen württembergischen Wahlrechts begrenzt waren. Das Durchschnittsalter der Griechenfreunde lag unter 40 Jahren, es waren also tendenziell eher jüngere Personen, die sich im Hilfsverein organisierten. Zu den Mitgliedern des Vereins zählten einige prominente Persönlichkeiten, so etwa Ludwig Uhland, Gustav Schwab oder Friedrich List. Eine Liste der Mitglieder des Stuttgarter Vereins ist unten im Foyer neben anderen Dokumenten ausgestellt.

In Württemberg bildete sich nicht nur in Stuttgart ein Hilfsverein für Griechenland. Auch an vielen anderen Orten kam es zu Vereinsgründungen, so in Tübingen, Ulm, Herrenberg, Spaichingen, Urach, Ludwigsburg, Schorndorf, Öhringen, Heilbronn und Balingen. In weiteren Kommunen traten einzelne Personen als Unterstützer des griechischen Freiheitskampfes hervor, ohne dass förmlich ein Verein gegründet wurde. Insgesamt bildete sich in Württemberg ein flächendeckendes, wenngleich nicht überall gleich dichtes Netz der Sympathisanten und Unterstützer Griechenlands. Der Stuttgarter Verein erlangte unter den Hilfsorganisationen allerdings eine besondere Bedeutung. Er wurde von den anderen Vereinen als „Zentralverein“ Württembergs angesehen und koordinierte die Griechenhilfe.

Die Hilfsvereine in Württemberg, aber auch in den anderen deutschen Staaten waren nach ihrer Gründung zumeist bis 1828 aktiv. Als nach der entscheidenden Schlacht von Navarino am 27. Oktober 1827 mit Ioannis Kapodistrias erstmals ein griechisches Staatsoberhaupt sein Amt antrat, wurden die Vereinsziele als erreicht betrachtet.

In den Jahren ihres Bestehens unterlagen die Aktivitäten der Vereine deutlichen Zyklen. Nach einer starken Anteilnahme am Schicksal der Griechen in den Jahren 1821 bis 1823 gingen Interesse und Unterstützungsleistungen in den Folgejahren zurück. Nach spektakulären griechischen Niederlagen gegen die türkische Armee setzte ab 1826 eine neue Welle der Hilfsbereitschaft ein.

Die Rahmenbedingungen für die Aktivitäten der Hilfsvereine, die sich zur Unterstützung des griechischen Freiheitskampfes in den Staaten des Deutschen Bundes gebildet hatten, waren unterschiedlich. Die Regierungen in den größten Staaten, vor allem die Regierung der Führungsmacht Österreich, lehnten die in den Hilfsvereinen für Griechenland propagierten nationalen und liberalen Anliegen ab.

2

Der österreichische Staatskanzler Clemens Fürst von Metternich war an der Erhaltung des Status quo in Europa interessiert und wandte sich daher unter Berufung auf das Legitimitätsprinzip gegen die Unterstützung der Griechen. Diese Haltung Metternichs wurde etwa auf dem Monarchenkongress von Verona im Herbst/Winter 1822 festgeschrieben. Sie begründete sich nicht zuletzt dadurch, dass die Griechische Revolution Teil einer Serie von revolutionären Bewegungen in Spanien und auf der italienischen Halbinsel in den Jahren 1820 und 1821 war.

Der Aktionsradius der Griechenfreunde in Württemberg war größer als in anderen Staaten, etwa in Österreich, Preußen und Bayern, wo Hilfsvereine unterdrückt wurden. Die vergleichsweise moderate Haltung König Wilhelms I. tritt in einer Note des Justizministers Eugen Freiherr von Maucler vom 27. August 1821, also der Zeit der Konstituierung des Stuttgarter Hilfsvereins, zutage. Dort heißt es:

Seine Königliche Majestät gehen in dieser Sache [gemeint ist die Hilfe für die Griechen] davon aus, daß das Sammeln von Beiträgen zur Unterstützung der Griechen als eine Privatsache zu betrachten sey, und wollen es sogar ignorieren, wenn Einzelne sich berufen fühlen, die Sache der Griechen durch persönliche Theilnahme zu unterstützen. Höchstdieselben werden aber nie zugeben, daß in Württemberg Vereine bestehen, welche darauf ausgehen, zu letzterem Zweck förmliche Werbungen anzustellen.

Die gemäßigte Haltung der württembergischen Regierung ermöglichte es, dass der Stuttgarter Hilfsverein innerhalb der föderativ organisierten philhellenischen Bewegung in Mitteleuropa neben den Vereinen in Darmstadt und im eidgenössischen Zürich eine herausgehobene Stellung erlangte. Der Verein war in den Jahren 1821 bis 1825 die finanzstärkste Organisation der Griechenfreunde im deutschsprachigen Raum. Er erhielt über die Spenden von etwa 20.000 Gulden aus Württemberg hinaus auch Zuwendungen in Höhe von etwa 10.000 Gulden aus anderen Staaten des Deutschen Bundes. Insgesamt verbuchte der Stuttgarter Verein bis 1825 knapp ein Drittel aller Einnahmen der Philhellenen in den deutschen Staaten und der Schweiz. Setzt man das Spendenaufkommen mit der jeweiligen Einwohnerzahl in Beziehung, so nahm Württemberg in den Jahren nach 1821 unter den Staaten des Deutschen Bundes zusammen mit dem Großherzogtum Hessen die Spitzenstellung ein. Bemerkenswert ist dabei, dass die Spender im Unterschied zu den Vereinsmitgliedern in Württemberg wie anderswo nicht dem Bildungs- und Besitzbürgertum angehörten, sondern eine Mobilisierung breiter Bevölkerungsschichten für die griechische Sache erreicht wurde.

Die von den Hilfsvereinen gesammelten Spenden fanden für die Lieferung von Lebensmitteln, Kleidung, Waffen und Kriegsmaterial nach Griechenland Verwendung. Das zentrale Ziel der Vereine in den ersten Jahren ihres Bestehens bildete allerdings die direkte Militärhilfe. Soldaten sollten angeworben, ausgerüstet und in das Kampfgebiet entsandt werden. Für die Organisation der militärischen Unterstützung der Griechen, die aufgrund des Widerstands der Regierungen nur verdeckt möglich war, erlangte der Stuttgarter Hilfsverein von Beginn an eine zentrale Bedeutung. Diese Schlüsselstellung kam unter anderem dadurch zum Ausdruck, dass im September 1822 eine Konferenz der wichtigsten südwestdeutschen und schweizerischen Hilfsvereine für Griechenland in der württembergischen Residenzstadt stattfand. Bei dieser Konferenz wurde der von

Vordenkern bereits im Frühjahr 1821 entwickelte Gedanke einer „Deutschen Legion“ für den griechischen Freiheitskampf aufgegriffen.

Unter Federführung des Stuttgarter Vereins richteten die deutschen, Schweizer und französischen Hilfsvereine für Griechenland bereits ab Herbst 1821 eine

Reiseroute mit Versorgungsstationen für freiwillige Kämpfer ein. Die Wegstrecke führte dabei von Darmstadt über Stuttgart, Zürich, Genf und Lyon nach Marseille, wo die Krieger Schiffe nach Griechenland bestiegen. Marseille als Ausgangspunkt der Verschiffung wurde gewählt, weil die österreichischen und italienischen Häfen für den Transfer von Soldaten aus politischen Gründen nicht genutzt werden konnten.

Knapp 300 Freiwillige gelangten in den Jahren 1821 bis 1825 mit maßgeblicher Unterstützung der südwestdeutschen Hilfsvereine aus dem Gebiet des Deutschen Bundes nach Griechenland. Unter diesen Freiwilligen waren die philhellenisch inspirierten Idealisten in der Minderheit. Mehrheitlich handelte es sich um Angehörige unterbürgerlicher Schichten, die aus wirtschaftlichen Gründen ihr Glück in Griechenland suchten.

Der bekannteste württembergische Soldat, der sich am griechischen Freiheitskampf beteiligte, war der ehemalige General Karl Graf von Normann-Ehrenfels. Der Sohn des württembergischen Staatsministers Philipp Christian Graf von Normann Ehrenfels hatte zunächst eine glänzende militärische Karriere erlangt. Nachdem er jedoch in der Völkerschlacht bei Leipzig 1813 mit der von ihm kommandierten Brigade befehlswidrig die Front gewechselt hatte, verlor er seine Stellung in württembergischen Heer und musste zeitweise sogar außer Landes leben. Für Graf Normann stellte die Möglichkeit, in Griechenland zu kämpfen, wie für viele deutsche Freiwillige eine Möglichkeit dar, dem eigenen Leben eine positive Wende zu verleihen. Der Ex-General schloss sich in Griechenland Alexandros Mavrokordatos, dem ersten Präsidenten der provisorischen Regierung, an und wurde dessen Generalstabschef. Normann konnte einige Erfolge erzielen, jedoch die Niederlage der Griechen in der Schlacht von Peta im Juli 1822 nicht verhindern. Wenige Monate später erlag Normann einer Typhuserkrankung.

Die Aktivitäten des Stuttgarter Hilfsvereins für Griechenland erlangten in den Jahren von 1821 bis 1824 ihre größte Wirksamkeit. In den Jahren nach 1826, als das Engagement für den griechischen Freiheitskampf in den Staaten des Deutschen Bundes einen neuen Aufschwung erlebte, bildeten sich neue Zentren der Griechenlandhilfe heraus. Die größten Spendenbeträge stammten nun aus Preußen, Sachsen und aus Bayern. Die Mittel wurden nicht mehr für militärische, sondern vor allem für humanitäre Projekte verwendet.

Der südwestdeutsche Philhellenismus in den 1820er Jahren war eine soziale Bewegung, die von nationalen und liberalen politischen Leitvorstellungen geprägt war und der es gelang, sich zu organisieren und breite Bevölkerungsschichten zu mobilisieren. Insofern bilden die Hilfsvereine einen wichtigen Aspekt der deutschen Geschichte im Zeitalter der Restauration. Welchen Nutzen aber hatten die Aktivitäten der Unterstützungsorganisationen für die griechische Nationalstaatsbildung? Festhalten kann man, dass die militärischen Hilfsprogramme von begrenzter Bedeutung waren. Die wenigen hundert

deutschen Freiwilligen, die in Griechenland kämpften, machten militärisch keinen Unterschied aus.

4

Wichtiger waren die südwestdeutschen Philhellenen und ihre Mitstreiter in vielen europäischen Ländern in einer anderen Hinsicht. Durch eine starke Medienpräsenz, die auch die großen Erfolge der Spendenkampagnen erklärt, schufen sie eine Öffentlichkeit, die mittelfristig nicht nur in vielen Staaten, so etwa in Preußen und Bayern, eine Änderung der inneren Politik bewirkte, sondern die darüber hinaus auch die internationale Diplomatie beeinflusste. In Abkehr von den Beschlüssen des Monarchenkongresses von Verona von 1822 griffen die westeuropäischen Großmächte Großbritannien und Frankreich sowie Russland ab 1827 in den griechisch-türkischen Konflikt mit eigenen Truppen ein und verhalfen schließlich der griechischen Unabhängigkeitsbewegung zum Sieg. 1830 wurde die Souveränität Griechenlands im Londoner Protokoll offiziell bestätigt.

Der Gründungsprozess des griechischen Nationalstaates hatte aus württembergischer Sicht noch einen kleinen Epilog. Zu den Kandidaten für den griechischen Thron ab 1830 zählte auch der in Paris lebende Prinz Paul, ein Bruder König Wilhelms I. von Württemberg. Prinz Paul hatte sich als Bewerber wohl selbst ins Gespräch gebracht und beabsichtigte im Sommer 1830, seine Chancen in London auszuloten. Als Wilhelm von den Ambitionen seines Bruders erfuhr, gab er dem württembergischen Gesandten in London, Graf Mandelsloh, klare Anweisungen:

Da der Prinz diese Negotiation ohne Vorwissen und ohne Genehmigung des Königs begonnen hat, so haben Seine Majestät einem neuerlich vorgebrachten Gesuche desselben, den königlichen Geschäftsträger in Paris, Herrn von Meerheimb für diese Unterhandlung mit nach London zu nehmen, nicht zu entsprechen geruht, und lassen Ihnen in gleicher Gemätheit die Weisung ertheilen, jedem etwaigen Ansinnen des Prinzen in irgend einer Beziehung bei dieser Unterhandlung mitzuwirken, auf angemessene Weise ablehnend zu begegnen, indem seine Majestät Ihrer Stellung nicht angemessen finden können, bei dieser Verhandlung in ihrer gegenwärtigen Lage irgend einen Antheil zu nehmen.

Die ohne Rückendeckung des königlichen Hauses lancierte Bewerbung des Prinzen Paul von Württemberg um den griechischen Thron war chancenlos. Als die Situation in Griechenland nach der Ermordung des ersten Staatsoberhauptes, Ioannis Kapodistrias, im Oktober 1831 instabil wurde, wählte die griechische Nationalversammlung im Frühjahr 1832 den bayerischen Prinzen Otto zum ersten König von Griechenland.